

από την
 ΕΛΙΖΑ
 ΣΥΝΑΔΙΝΟΥ
 ΒΙΒΛΙΟ

Φέτος συμπληρώνονται 100 χρόνια από τη γέννηση της Άλκης Ζέη και της Ζωρζ Σαρή, το έργο των οποίων σημάδεψε την ελληνική εφηβική λογοτεχνία και συνεχίζει μέχρι σήμερα να διαμορφώνει τη νέα γενιά.

Ο «ΓΙΩΡΓΑΚΗΣ» ΚΑΙ ΤΟ «ΚΟΥΛΙ»

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ΓΙΑ ΝΑ ΓΡΑΨΩ ΑΥΤΕΣ ΤΙΣ ΓΡΑΜΜΕΣ, έγινα ξανά κοριτσάκι και κάθισα στην παιδική μου μοκέτα. Ήταν μοβ, όπως όλο το δωμάτιο. Κάθισα αναπαυτικά. Καμιά θέση στον κόσμο δεν ήταν πιο ασφαλής και καθησυχαστική από αυτή τη γωνίτσα στο πάτωμα. Άνοιξα μια παιδική σάκα, πιο βαριά από ό,τι θα έπρεπε. Όσο και να στύψω τη μνήμη μου, δεν θυμάμαι τα σχολικά βιβλία και τετράδια που τη βάραιναν. Θυμάμαι όμως τα βιβλία που δανειζόμουν από τη βιβλιοθήκη. Το *Όταν ο ήλιος με το κόκκινο εξώφυλλο*, που ήταν λίγο τσακισμένο. Το *Καπλάνι της βιτρίνας*, καφέ, με το καπλάνι πίσω από τις δύο αδερφές. Και φυσικά τη *Μωβ ομπρέλα*, με το χρυσό πλαίσιο και ηρωίδα τη Λέτρω, την πιο αγαπημένη μου.

Η Λέτρω, που έφευγε από τις σελίδες και την εποχή της και δεν ήθελε να γίνει νοικοκυρά, αλλά να χώνεται στα βιβλία με τις ώρες, κρυφά, που διάβαζε τα ασφυκτικά μεσημέρια κλεισμένη, που της κόψανε την κερασιά, που δεν μπορούσε το άδικο, που μου έμαθε πως είναι εντάξει να ζεις και λιγάκι σε έναν δικό σου κόσμο που τον φτιάχνεις στο κεφάλι σου μόνη σου. Πως είναι σωστό να ψάχνεις την ομορφιά στη μόρφωση, στην αγάπη και στη φαντασία. Στο παιδικό μου μυαλό ήθελα να γίνω αυτό το κορίτσι, ένα κορίτσι που να μοιάζει στη Λέτρω, στη Μέλια, στη Ζωή, στη Ζωρζ, στην Άλκη. Και κάπως έτσι στοιχηθήκαμε μια φουρνιά παιδιών κάτω από τη μοβ ομπρέλα, που μας πήγαινε όπου θέλαμε εμείς.

Ζ Ω Ρ Ζ Κ Α Ι Α Λ Κ Η , Α Λ Κ Η Κ Α Ι Ζ Ω Ρ Ζ

Φέτος συμπληρώνονται 100 χρόνια από τη γέννηση της Άλκης Ζέη και της Ζωρζ Σαρή – λανθασμένα ως ημερομηνία γέννησης της Σαρή αναγράφεται το 1925. Καμιά τους δεν βρίσκεται πια κοντά μας. Πρώτα έφυγε ο «Γιωργάκης» το 2012 και πριν από τρία χρόνια, το 2020, έφυγε και το «Κούλι» – έτσι ονόμαζαν η μία την άλλη χαϊδευτικά. Για τις δυο τους και για τη φιλία τους –δύσκολο να τις ξεχωρίσεις, δύσκολο να αναφερθείς στη μία χωρίς την άλλη, δύσκολο να σκεφτείς, καν, τη μία χωρίς την άλλη– έχουν γραφτεί τόσο πολλά. Το έργο τους έχει αγγίξει χιλιάδες ανθρώπους.

Ίσως επειδή εν μέρει το σύμπαν της Άλκης Ζέη και της Ζωρζ Σαρή είναι συνωμοτικό. Κατά των κανόνων που βάζουν οι μονόχνοτοι μεγάλοι, κολλημένοι γονείς και απαρχαιωμένοι καθηγητές υπέρ της παιδικής φαντασίας και των συμμάχων της, ενηλίκων και ανηλίκων. Κατά των δυνάμεων του άδικου, υπέρ της δικαιοσύνης στο παιχνίδι και στη ζωή. Στα βιβλία τους παραλαμβάνουν με την ίδια βαρύτητα τα παιδικά όνειρα, τα πείσματα των συμμαθητών, η ακλόνητη φιλία, οι πρώτοι έρωτες, οι προσωπικές επαναστάσεις αλλά και τα γεγονότα που καθόρισαν τις ιδίες και την Ελλάδα: η δικτατορία του Μεταξά, η Κατοχή, η Αντίσταση, ο Εμφύλιος, η χούντα, οι εξορίες και οι αξίες που περιέβαλλαν τις ιδίες: η δικαιοσύνη, η δημοκρατία, ο σεβασμός στο διαφορετικό.

«Με τη Ζωρζ Σαρή και την Άλκη Ζέη κατάλαβα, ως παιδί, για πρώτη φορά ότι υπάρχουν άνθρωποι που γράφουν για μας όπως μιλάμε στ' αλήθεια, χωρίς να μας κουνάνε το δάχτυλο διδακτικά και χωρίς να παιδικίζουν. Ο λόγος τους ήταν αληθινός, για παιδιά που ονειρεύονται, που πιστεύουν ότι μπορούν να αλλάξουν τον κόσμο», μου λέει σήμερα η συγγραφέας παιδικών βιβλίων Μαρία Παπαγιάννη. «Με βοήθησαν να δω τον κόσμο αλλιώς».

Η Ζωρζ Σαρή
(αριστερά) με την
Άλκη Ζέη. Έμειναν
ενωμένες, πάντα,
μέχρι το τέλος.

ΒΙΒΛΙΟ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Η Ζ. Σαρή, ο γιος της Αλέξης και ο σύζυγός της Μ. Καρακώστας στο Παρίσι.

Η Ζωρζ Σαρή στην ταινία *Φαίδρα* (1962) του Ζυλ Ντασέν.

« Τ Ι Ε Ι Ν Α Ι ΑΛΗΘΕΙΑ ΚΑΙ ΤΙ ΨΕΜΑ »

Ένα τέτοιο παιδί ήταν κάποτε και η Χρύσα Κουράκη, που ως νεαρή αναγνώστρια ταυτιζόταν με τη Ζωή ή Ζωρζ, μια ηρωίδα που αντιστοιχεί στη Σαρή και την οποία συναντάμε σε πολλά της μυθιστορήματα. Καθώς, συχνά, επανέρχονται τα ίδια πρόσωπα και πλείστα βιογραφικά στοιχεία (η Ζωή/Ζωρζ εμφανίζεται στα *Όταν ο ήλιος, Τα στενά παπούτσια, Κόκκινη κλωστή δεμένη, Ε.Π. κ.ά.*), η κ. Κουράκη την αναζητούσε σε κάθε βιβλίο. «Μου άρεσε η ζωντάνια της, ο ενθουσιασμός της, το πάθος που είχε για τους ανθρώπους και τη ζωή», λέει. Η μελέτη της την οδήγησε, σε προπτυχιακό επίπεδο, σε μια σπουδή πάνω στα ενδυματολογικά και άλλα στοιχεία των ηρώων της συγγραφέως. Μέσω ενός κοινού φίλου, και με τα γραπτά της στο χέρι, οδηγήθηκε μια μέρα πριν από χρόνια στην πόρτα της Ζωρζ Σαρή. Η έρευνά της περιλάμβανε πράγματα που ούτε η ίδια η Σαρή είχε συνειδητοποιήσει, όπως για παράδειγμα ότι «χρησιμοποιεί βαμμένα κόκκινα μαλλιά σε χαρακτήρες που δεν συμπαθεί φοβερά». Η επαφή αυτή εξελίχθηκε σε μακροχρόνια φιλία και συνεργασία και η κ. Κουράκη είναι πλέον ο άνθρωπος που έχει ασχοληθεί πιο ολοκληρωμένα με το έργο της, έχοντας στο μεταξύ εκπονήσει και τη διατριβή της με αντικείμενο τα μυθοπλαστικά πρόσωπα στο πεζογραφικό έργο της Ζωρζ Σαρή. «Δεν υπήρχε περίπτωση να τη γνωρίσει κάποιος και να μην εντυπωσιαστεί», λέει. «Ήταν ένας πληθωρικός και ζωντανός άνθρωπος με ιδιαίτερο χιούμορ, σε σημείο που πολλές φορές δεν καταλάβαινες τι είναι αλήθεια και τι είναι ψέμα. Ήταν μια σαρωτική προσωπικότητα».

Και κάπως έτσι στοιχηθήκαμε μια φουρνιά παιδιών κάτω από τη μοβ ομπρέλα, που μας πήγαινε ΟΠΟΥ ΘΕΛΑΜΕ εμείς.

Άλκη Ζέη
(αριστερά) και Ζωρζ
Σαρή

Η επιμελήτρια εκδόσεων Ελένη Μπούρα συνεργάστηκε πρώτη φορά με την Άλκη Ζέη το 1987, έχοντας αναλάβει την επιμέλεια των βιβλίων της που απευθύνονται σε ενήλικους. Όταν, κάποια χρόνια αργότερα, η κ. Μπούρα άλλαξε εκδοτικό οίκο και μεταφέρθηκε στο Μεταίχμιο, η συγγραφέας την ακολούθησε και πλέον η κ. Μπούρα έγινε αποκλειστική επιμελήτρια, αλλά και στενή φίλη της, μέχρι και τον θάνατο της Άλκης Ζέη το 2020. Μας λέει σήμερα: «Η Άλκη ήταν παράδειγμα ζωής για μένα. Δεν ήταν απλώς μια συγγραφέας με την οποία συνεργαζόμουν. Ήταν ένας άνθρωπος που ζούσε με το χιούμορ. Δεν υπήρξε στιγμή που να μην αστείευτούμε για το οτιδήποτε. Έτσι πέρασε όλη της τη ζωή, από τα εύκολα μέχρι τις εξορίες, τις φυλακίσεις, το ταξίδι στην Τασκένδη... Αυτό αποτυπώνεται και στα βιβλία της, στον τρόπο που περιγράφει τη ζωή της με σαρκασμό». Θυμάται, επίσης, με χαμόγελο την εποχή που η Άλκη Ζέη είχε χάσει ένα χειρόγραφο της, τις 80 πρώτες σελίδες από το *Ένα παιδί από το πουθενά*. Δούλευε ήδη χρόνια σε υπολογιστή, μια εποχή που νεότεροί της

συγγραφείς έδιναν ακόμη χειρόγραφα προς επιμέλεια. Το αρχείο βρήκε τελικά η εγγονή της σε ένα στικάκι και ο Άγγελος, ο μηχανικός υπολογιστών από το Μεταίχμιο, της εγκατέστησε ένα σύστημα προσβάσιμο σε όλους για να μην ξαναχάσει το γραπτό της. «Έχω και τον Μεγάλο Αδερφό εδώ», θα έγραφε η ίδια αργότερα στην κ. Μπούρα. «Να γράφει: “εδώ και έξι μέρες κανένα αντίγραφο”. Μου έρχεται να γράψω τον Εθνικό Ύμνο για να ησυχάσει».

Η ΖΩΡΖ ΣΑΡΗ ΚΑΙ Ο ΧΑΡΙ ΠΟΤΕΡ

Ο μουσικός Ανδρέας Γναφάκης (συμμετέχει στο συγκρότημα *Σπυριδούλα*, τη συνέχεια του θρυλικού συγκροτήματος που ιδρύθηκε το 1979) είναι εγγονός της Ζωρζ Σαρή, γιος της κόρης της, της συγγραφέα Μελίνας Καρακώστα. Όταν μεγάλωνε, ήταν το μόνο της εγγόνι που ζούσε στην Ελλάδα και μιλούσε ελληνικά και περνούσε αρκετές μέρες στο σπίτι της. Για εκείνον, η Ζωρζ Σαρή ήταν η γιαγιά του, με την παιδικότητά της στη δουλειά της και στη σχέση της με τους ανθρώπους, την οποία δεν έχασε μέχρι το τέλος. Της άρεσε, θυμάται εκείνος, να πατάει τα κουμπιά των ανθρώπων, σε σημείο που καμιά φορά τους πιο ντροπαλούς του φίλους τούς έβαζε σε δύσκολη θέση. Της άρεσε επίσης να μιλάει, να γελάει, να ενδιαφέρεται πραγματικά. Ήταν όμως παράλληλα η γιαγιά που κάθε δύο χρόνια εμφανιζόταν στο σχολείο του να μιλήσει για την ανάγνωση. «Ήδη από τα τέλη του '90, που εγώ ήμουν επτά-οκτώ ετών, μου διάβαζε συνέχεια και την απασχολούσαν πολύ δύο ζητήματα σχετικά με τα παιδιά: η αυξημένη σχέση μας με την τηλεόραση και η έλλειψη οικειότητας με τα βιβλία». Η ίδια του είχε αγοράσει και το πρώτο βιβλίο *Χάρι Πότερ*, ένα εκδοτικό φαινόμενο το οποίο της προξενούσε χαρά, γιατί διέκρινε –και σωστά– ότι βάζει τα βιβλία στα χέρια των παιδιών. Την ίδια ανησυχία είχε και η Άλκη Ζέη. Και οι δύο γύριζαν ακούραστα, όσο ζούσαν, ολόκληρη τη χώρα, για να μιλήσουν στα παιδιά για την αξία του διαβάσματος. Η Άλκη Ζέη έλεγε στους μαθητές: «Τρεις συμβουλές έχω να σας δώσω: διαβάστε, διαβάστε, διαβάστε», θυμάται η Ελένη Μπούρα, η οποία συνδέεται πλέον η ίδια συχνά διαδικτυακά με σχολεία μετά τον θάνατο της συγγραφέα. Ένα παιδάκι Δημοτικού τη ρώτησε αν η Άλκη Ζέη ήταν φίλη της και αν διάβαζε και η ίδια συχνά. «Και απάντησα: “Ήταν το μόνο που έκανε, διάβαζε συνεχώς”. “Δηλαδή, δεν έβλεπε τηλεόραση;” με ρώτησε».

ΒΙΒΛΙΟ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

« Κ Α Θ Ε Σ Α Ι ; Κ Α Τ Σ Ε » : Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο « Κ Ο Μ Ι Κ Σ »

Σε μία από αυτές τις σχολικές περιοδείες, ο κομίστας Kanellos Cob, μαθητής τότε, είχε ρωτήσει τη Ζωρζ Σαρή αν κάνει αυτή τη δουλειά για τα χρήματα ή επειδή της αρέσει. «Μου είχε απαντήσει ότι αυτές τις δουλειές δεν μπορείς να τις κάνεις αν δεν σου αρέσουν. Πρώτα έρχεται το πάθος και ύστερα τα χρήματα. Αυτό με ακολούθησε στη μετέπειτα πορεία μου... Η συγγραφή και το σχέδιο, άλλωστε, είναι αυτό που οι Γάλλοι ονομάζουν επαγγέλματα πάθους». Πολλά χρόνια αργότερα, ο ίδιος θα αναλάμβανε τη μεταφορά σε graphic novel (σενάριο – εικονογράφηση) του *Θησαυρού της Βαγίας*, του πρώτου βιβλίου που έγραψε η Σαρή και ενός από τα πιο δημοφιλή της (εκδ. Πατάκη). Το βιβλίο αφηγείται την ιστορία μιας παρέας παιδιών που αναζητούν έναν χαμένο θησαυρό στην Αίγινα από τα χρόνια της Κατοχής – και γράφτηκε πράγματι στην Αίγινα, όταν η συγγραφέας φιλοξενούσε εκεί τα παιδιά της και φίλους τους, έχοντας σταματήσει να παίζει στο θέατρο ως πράξη αντίστασης στη χούντα. Ο Kanellos θυμάται πως, στο άκουσμα της πρότασης για μεταφορά έργου της Ζωρζ Σαρή, ένα ρίγος είχε διαπεράσει την πλάτη του. Τελικά, με μεγάλη προσοχή έφτιαξε ένα έργο που σέβεται απόλυτα την αρχική δουλειά της συγγραφέα, μεταφέροντάς τη μοναδικά στο σύμπαν των κόμικς, και το οποίο έχει αποσπάσει έναν σημαντικό αριθμό βραβείων.

Η Γεωργία Ζάχαρη και η Στέλλα Γεωργίου, κομίστριες, είχαν μια διαφορετική αντίδραση όταν έπεσε η ιδέα να μεταφέρουν το *Καπλάνι της βιτρίνας* της Άλκης Ζέη σε graphic novel (εκδ. Μεταίχιμο).

«Πήρα τη Γεωργία τηλέφωνο και της λέω: “Κάθεσαι; Κάτσε! Θέλεις να κάνουμε το *Καπλάνι*;”». Όπως και ο Kanellos, έτσι και τα κορίτσια ήταν ήδη μυημένα στον κόσμο των δύο συγγραφέων. Για την ακρίβεια, ήταν φαν. «Δουλέψαμε με τα βιβλία που είχαμε ήδη, από μικρές. Εγώ πήρα το δικό μου από την Αθήνα και το πήγα στο Βέλγιο όπου μένει η Στέλλα», λέει η Γεωργία. Το *Καπλάνι της βιτρίνας* είναι επίσης το πρώτο μυθιστόρημα της Άλκης Ζέη, ενώ, όπως και ο *Θησαυρός της Βαγίας*, έχει γίνει διασκευή για το θέατρο αλλά και τηλεοπτική σειρά. Παράλληλα, έχει μεταφραστεί σε τουλάχιστον 23 γλώσσες. Διαδραματίζεται στη Σάμο του 1936, το νησί όπου περνούσε τα παιδικά της καλοκαίρια η συγγραφέας, όταν η δικτατορία του Μεταξά έρχεται να ταρακουνήσει τον κόσμο της οκτάχρονης Μελίας και της αδερφής της. Η Άλκη Ζέη ήταν εξόριστη στη Μόσχα όταν το έγραφε. Ξαναδιαβάζοντας το έργο, τα δύο κορίτσια εντυπωσιάστηκαν από τον τρόπο που το πολιτικό στοιχείο, που τους είχε σε έναν βαθμό ξεφύγει όταν το διάβαζαν παιδιά, «ισορροπεί με την πρωτοπρόσωπη παιδική αφήγηση». Ενθουσιασμένες για τη δουλειά τους αυτή, μου διηγούνται μια πρόσφατη επίσκεψη σε σχολείο για να συζητήσουν για το έργο. Οι μικροί μαθητές, που είχαν προηγουμένως δουλέψει με τη δασκάλα τους το κόμικ, ήταν σκαρφωμένοι στα κάγκελα και φώναζαν «Κα-πλά-νι» ρυθμικά. «Ακούγεται εξωφρενικό, αλλά είναι αλήθεια!» λένε. Το βιβλίο τους με το επιβλητικό, ζωντανό Καπλάνι, στο οποίο έδωσαν μεγάλη προσοχή, κέρδισε, μεταξύ άλλων, το Βραβείο Καλύτερου Κόμικ 2022 από τα Ελληνικά Βραβεία Κόμικς, ενώ βραβεία έχει αποσπάσει και ο

1962, Οδησός. Η Άλκη Ζέη με τον Γιώργο Σεβαστίκογλου και τα παιδιά τους

Αλκη Ζέη, 1970.
Αυτοεξόριστη στο
Παρίσι.

Μεγάλος περίπατος του Πέτρου, μία ακόμη διασκευή μυθιστορήματος της Άλκης Ζέη σε graphic novel από τις εκδόσεις Μεταίχμιο, σε εικονογράφηση Δημήτρη Μαστώρου και διασκευή Αγγελικής Δαρλάση.

Τελικά, διαβάζουν τα παιδιά; Αυτή ήταν η μεγάλη αγωνία των δύο συγγραφέων. «Τα χρόνια του κορωνοϊού η σχέση με την οθόνη άλλαξε τα πράγματα, αλλά πάντα υπάρχουν παιδιά που διαβάζουν λίγο και παιδιά που διαβάζουν πολύ», λέει η Μαρία Παπαγιάννη. «Τα παιδιά όμως έχουν ακόμη στις αποθήκες τους υλικά ονείρων. Η Ζωρζ Σαρρ και η Άλκη Ζέη, εκτός του ότι άλλαξαν την ελληνική παιδική λογοτεχνία με την αληθινή τους γλώσσα, εξακολουθούν και σήμερα και συγκινούν ακόμη παιδιά πολύ διαφορετικά μεταξύ τους. Δεν υπάρχει περίπτωση τα παιδιά που αγαπούν το διάβασμα να μην τις συναντήσουν στον δρόμο τους». Η λύση βρίσκεται μάλλον στο σχολείο: «Η Άλκη μιλούσε συνεχώς για φωτισμένους παιδαγωγούς που ωθούσαν τα παιδιά στο διάβασμα», λέει η κ. Μπούρα. «Η εκπαίδευση είναι το κλειδί. Το σχολείο πρέπει να τους προσφέρει αυτό που ίσως δεν βρίσκουν σπίτι: ενημερωμένες βιβλιοθήκες και κάποιον να τους διαβάζει μεγαλόφωνα, για να γίνει πρωταγωνιστής το βιβλίο στις ζωές τους», συμπληρώνει η Χρύσα Κουράκη. ●